

Rozdział I. Kształtowanie się autorskich praw majątkowych w prawie polskim i rosyjskim

1. Światowe koncepcje oddziałujące na polskie i rosyjskie prawo autorskie

W prawie polskim oraz w prawie rosyjskim autorskie prawa majątkowe stanowią podgrupę szerszego pojęcia, jakim są prawa autorskie, które z kolei stanowią podgrupę jeszcze szerszego pojęcia – praw intelektualnych lub praw własności intelektualnej¹. Pośród praw własności intelektualnej, obok praw autorskich, przeważnie wymienia się prawa pokrewne, prawa do patentów, znaków towarowych, wzorów przemysłowych, oznaczeń geograficznych, topografii układów scalonych czy informacji niejawnych (por. art. 1 ust. 2 Porozumienia TRIPS). Początkowo prawa własności intelektualnej, w tym prawa autorskie, były postrzegane „na wzór” prawa własności do rzeczy. Źródeł tzw. koncepcji własnościowej praw autorskich należy doszukiwać się w poglądach głoszonych podczas Wielkiej Rewolucji Francuskiej, wśród których najbardziej znany jest pogląd *Isaaca René Guy Le Chapeliera*, że własność literacka i artystyczna jest „najbardziej świętą ze wszystkich własności”². Koncepcja własnościowa opiera się na założeniu, że podobnie jak właściciel rzeczy, tak podmiot praw autorskich z wyłączeniem innych osób może z przedmiotem swoich praw (utworem) czynić wszystko, co nie jest wyraźnie zabronione przez ustawę³.

Jako przeciwstawną koncepcji własnościowej praw autorskich (nazywanej również systemem romańskim lub zgodnie z francuską nazwą – *droit d'auteur*)

¹ B.A. Дозорцев, Интеллектуальные права. Понятие. Система. Задачи кодификации, Москва 2005, s. 140–143. Por. S. Grzybowski, w: J. Barta (red.), System Prawa Prywatnego, t. 13, Prawo autorskie, Warszawa 2017, s. 4.

² E. Traple, w: J. Barta (red.), System Prawa Prywatnego, t. 13, Prawo autorskie, Warszawa 2017, s. 146. Por. G. Davies, K. Garnett, Moral rights, Londyn 2010, s. 16.

³ И.А. Зенин, Гражданское право, Москва 2009, s. 204. Por. A. Nowak-Gruca, Cywilnoprawna ochrona autorskich praw majątkowych w świetle ekonomicznej analizy prawa, Warszawa 2013, s. 97.

wskazuje się tzw. koncepcję monopolu⁴. Według tej ostatniej koncepcji podmiot praw autorskich działa wyłącznie w orbicie przyznanych mu uprawnień majątkowych, a nie – w zakresie nieograniczonego prawa na kształt prawa własności do rzeczy⁵. Koncepcja monopolu nazywana jest niekiedy systemem anglosaskim, z którego się wywodzi, lub zgodnie z angielską nazwą – *copyright*⁶. Nie oznacza to jednak, aby system anglosaski był w jakiś sposób „ograniczony” w porównaniu z ochroną, jaką dla podmiotu prawa autorskiego stwarza system romański, rozpowszechniony wśród państw Europy kontynentalnej. Jest on konsekwencją specyfiki rozwoju prawa autorskiego na Wyspach Brytyjskich, który – jak pokazuje historia – w podobny sposób przebiegał w całej Europie. Rozwój ten, w przeciwieństwie do koncepcji systemu romańskiego, nie polegał na jednorazowym uznaniu, że twórcy przysługuje pewien rodzaj własności do utworu, niejako na wzór prawa własności do rzeczy. W Europie kontynentalnej takie podejście było wynikiem wspominanej już zmiany światopoglądowej wywołanej epoką Oświecenia, a przypieczętowanej wybuchem Rewolucji Francuskiej⁷. Jednak jeżeli przypatrzymy się tendencjom rozwoju tego prawa w całej Europie jeszcze na długo przed epoką Oświecenia, dojdziemy do wniosku, że początki rozwoju prawa autorskiego odbywały się w drodze przyznawania pewnym podmiotom (niekoniecznie twórcom) względem utworu konkretnych uprawnień⁸, które nawarstwiając się tworzyły specyficzną sieć monopolu autorskiego dla konkretnych grup, np. drukarzy, pisarzy, malarzy itd.

Według tradycji uniwersyteckiej za pierwszy akt prawny prawa autorskiego w dzisiejszym rozumieniu tego określenia uznaje się Statut Królowej Anny, przyjęty w Anglii w 1710 r.⁹ Jednak w tym miejscu nie można nie wspomnieć o nadawanych ponad dwieście lat wcześniej przywilejach wydawniczych, któ-

⁴ A.G. *Матвеев*, Интеллектуальные права, s. 18.

⁵ Por. K. *Gliściński*, w: A. *Michalak* (red.), Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, Warszawa 2019, s. 147. T. *Targosz*, Konstrukcja autorskich praw majątkowych, czyli o odkrywaniu na nowo Ameryki, w: K. *Szczepanowska-Kozłowska*, I. *Matusiak*, Ł. *Żelechowski* (red.), Opus auctorem laudat. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Monice Czajkowskiej-Dąbrowskiej, Warszawa 2019, s. 366.

⁶ E. *Traple*, w: J. *Barta* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 13, s. 150–151. Por. A. *Wojciechowska*, Uwagi o pierwotnym podmiocie praw autorskich do filmu, w: A. *Matlak*, S. *Stanisławska-Kloc* (red.), Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi, Warszawa 2013, s. 18–19.

⁷ J. *Bleszyński*, Prawo autorskie, Warszawa 1988, s. 7–8; C.A. *Судариков*, Основы авторского права, Мінск 2000, s. 7.

⁸ E. *Traple*, w: J. *Barta* (red.), System Prawa Prywatnego, t. 13, s. 150.

⁹ M. *Załucki*, Prawo własności intelektualnej. Repetytorium, Warszawa 2008, s. 38; Л.А. *Алехина*, Эволюция авторского права, История государства и права 2006, № 9, s. 38; C.A. *Судариков*, Основы авторского, s. 40; И.А. *Зенин*, Гражданское и торговое право зарубежных стран, Москва 2009, s. 137.

re stanowiły początek nowoczesnego prawa autorskiego w Europie. Pierwszym z nich, o którym mamy udokumentowaną wiedzę, był przywilej nadany *Janowi ze Spiry* w 1469 r. w Republice Weneckiej¹⁰. Na terenach polskich pierwszy podobny przywilej był nadany w 1494 r. przez kardynała *Fryderyka Jagiellończyka* na wydawanie Mszałów Krakowskich¹¹. W Rosji pierwszym udokumentowanym przywilejem wydawniczym był przywilej z 1771 r. nadany w Petersburgu¹². Tym samym impulsem dla rozwoju praw autorskich w Europie było pojawienie się druku, a rozwój ten przejawiał się w udzielaniu na rzecz poszczególnych wydawców przywilejów, mających na celu zapewnienie prawa do wydawania określonych utworów i mnożenia ich egzemplarzy¹³. Zatem nie bez powodu, co podkreśla się w literaturze¹⁴, w języku angielskim określenie „prawo kopiowania” (ang. *copyright*), tj. prawo tworzenia egzemplarzy utworu, stało się równoznaczne z określeniem „prawo autorskie”¹⁵. Dlatego uprawniona będzie konstatacja, że system monopolu autorskiego bardziej koresponduje z tradycją prawa europejskiego niż niemal powszechnie występujący obecnie na kontynencie, w tym w Polsce i w Rosji, system romański, historycznie znacznie młodszy.

Pierwszymi aktami prawnymi przyjętymi w duchu systemu romańskiego były francuskie dekrety: z 1791 r. – dotyczący prawa wydania i wystawienia przedstawień dramatycznych i muzycznych oraz z 1793 r. – dotyczący praw własności twórców do różnego rodzaju rękopisów, a także kompozytorów, malarzy i rysowników¹⁶. W tym ostatnim dekreście po raz pierwszy pojawiło się pojęcie własności „intelektualnej, duchowej”. Ponadto podkreślał on znaczenie „przyrodzonych, prawdziwych, świętych” praw człowieka, do których zaliczono również prawa do rezultatów działalności intelektualnej, określanych mianem „własności”. Wła-

¹⁰ E. Ferenc-Szydelko, Prawo autorskie na ziemiach polskich do 1926 roku, ZNUJ PWiOWI 2000, z. 75, s. 17.

¹¹ *Ibidem*, s. 18; J.J. Litauer, Ustawodawstwo autorskie obowiązujące w Królestwie Polskiem, Warszawa 1916, s. 10.

¹² А.П. Сергеев, Авторское право России, Petersburg 1994, s. 9.

¹³ Я.А. Канторович, Авторское право на литературные, музыкальные, художественные и фотографические произведения, Petersburg 1916, s. 12. Por. Г.В. Круглов, П.Х. Акиева, Понятие интеллектуальной собственности: историческая ретроспектива, Образование и право 2023, Nr 3, s. 125–126.

¹⁴ С.А. Судариков, Основы авторского, s. 7.

¹⁵ M. Barczewski, Traktatowa ochrona praw autorskich i praw pokrewnych, Warszawa 2007, s. 21–23; O. Bracha, Owning Ideas: A History of Anglo-American Intellectual Property, Cambridge 2005, s. 170; W. Spasowicz, Prawa autorskie i kontrafakcja, Warszawa 1874, s. 13.

¹⁶ Por. J. Bleszyński, Prawo autorskie, 1988, s. 8; J. Sobczak, Prawo autorskie i prawa pokrewne, Warszawa–Poznań 2000, s. 14; J. Szczotka, w: M. Poźniak-Niedzielska, J. Szczotka, Prawo autorskie. Zarys problematyki, Warszawa 2020, s. 84; Л.А. Алехина, Эволюция авторского права, s. 38; В.В. Ефремова, Развитие авторского права во Франции и в России в Новое время, Законы России 2008, Nr 4, s. 118–119.

sność ta była rozumiana jako prawo absolutne, tj. prawo zapewniające ochronę względem każdego innego podmiotu¹⁷. Prawo francuskie również jako pierwsze wprowadziło regulację polegającą na przyznaniu ochrony utworowi, bez względu na spełnienie jakichkolwiek formalności¹⁸. Powyższe rozwiązania przyjęte zostały następnie w ustawodawstwach wielu państw europejskich, w tym Polski i Rosji.

Pomimo interpretowania prawa autorskiego „na wzór” prawa własności rozwój koncepcji dotyczących modelu jego budowy w teorii prawa państw Europy kontynentalnej przybrał niejednorodny charakter. Dwa najważniejsze modele tradycyjnie przyjęto nazywać modelem dualistycznym i monistycznym¹⁹.

Pierwszy opowiada się za istnieniem obok siebie dwóch typów praw przysługujących względem utworu, tj. autorskich praw osobistych i autorskich praw majątkowych. Model ten, charakterystyczny dla francuskiego prawa autorskiego (stąd nazywany również *droit double*)²⁰, zrodził się z poglądów wyrażonych jeszcze w czasach epoki Oświecenia. Wówczas uznano, że obok prawa „własności” względem utworu, pojmowanego jako *stricte* prawo majątkowe, istnieje osobna kategoria praw, związanych nie z majątkowym potencjałem utworu, lecz odpowiadających na interesy szczególnego podmiotu, jakim jest twórca. Autorskie prawa osobiste są prawami immanentnie związanymi z osobą twórcy, są to zatem prawa niezbywalne, niepodlegające egzekucji i nieograniczone w czasie²¹. Autorskie prawa majątkowe to z kolei prawa, które uwzględniają potencjał ekonomiczny utworu²². Są to prawa zbywalne, podlegające egzekucji (chyba że ustawa stanowi inaczej) i ograniczone w czasie²³.

¹⁷ E. Ferenc-Szydelko, Prawo autorskie na ziemiach, s. 29.

¹⁸ С.А. Судариков, Основы авторского, s. 42.

¹⁹ J. Barta, Autorskie prawa majątkowe i ich ochrona, ZNUJ PWiOWI 1981, z. 25, s. 102; J. Bleszyński, „Własnościowy” model autorskich praw majątkowych według polskiej ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, w: P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz (red.), *Experientia docet*. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple, Warszawa 2017, s. 46; J.A.L. Sterling, *World copyright law*, Londyn 2003, s. 16, 42; А.Г. Мамвеев, Интеллектуальные права, s. 60.

²⁰ А.В. Кашанин, Развитие взглядов на соотношение личных неимущественных и имущественных прав автора в континентальной доктрине авторского права, *Законы России* 2010, Nr 7, s. 89–91. Por. E. Adeney, *The Moral Rights of Authors and Performers: an international and comparative analysis*, Oksford 2006, s. 170–171.

²¹ J. Bleszyński, Ochrona autorskich dóbr osobistych, w: T. Szymanek (red.), *Naruszenia praw na dobrach niematerialnych*, Warszawa 2001, s. 45; И.В. Исупова, Понятие права авторства и права автора на имя, *Фундаментальные исследования* 2014, Nr 9, s. 916–920; А.Г. Мамвеев, О концепции личных неимущественных прав авторов произведений науки, литературы и искусства в части четвертой ГК РФ, *Вестник Пермского университета. Юридические науки* 2007, Nr 8, s. 111–112.

²² Д. Липцик, Авторское право и смежные права, *Moskwa* 2002, s. 132. Por. S. van Gompel, *Formalities in Copyright Law: An Analysis of Their History, Rationales and Possible Future*, Amsterdam 2011, s. 283–284.

²³ J. Sobczak, *Prawo autorskie*, s. 103.

Model monistyczny, charakterystyczny dla prawa niemieckiego, opiera się na przekonaniu o jednolitości prawa autorskiego, gdzie nie wyróżnia się odrębnych praw osobistych i majątkowych. Prawo autorskie nosi w sobie oba te substraty, a uprawnienia majątkowe i osobiste wzajemnie się uzupełniają. Tym samym prawo to nie podlega zbyciu, jest nieograniczone w czasie, a wykorzystanie potencjału ekonomicznego utworu odbywa się w drodze ustanawiania w sposób konstytutywny uprawnień do korzystania z utworu na rzecz innych podmiotów niż twórca²⁴.

Ta uproszczona charakterystyka podziału występującego w systemie kontynentalnym, na jaką można pozwolić sobie w niniejszej publikacji, ma na celu próbę umiejscowienia (na wstępie) rozwiązań prawa polskiego i rosyjskiego w relacji do jednego z ww. modeli, wobec których nie pozostają one obojętne. Historyczna analiza systemów prawnych obu państw pozwala na konstatację, że systemy te pozostają w nurcie koncepcji romanistycznych, opartych na dualistycznym modelu praw autorskich. Należy zatem prześledzić historię rozwoju prawa autorskiego w Polsce i w Rosji.

2. Rozwój prawa autorskiego w prawie polskim i rosyjskim

Jak zaznaczono wcześniej, początek prawa autorskiego w Polsce i w Rosji wiąże się z przywilejami wydawniczymi udzielanymi na rzecz drukarzy, jednak w historii obu państw zasadniczy rozwój prawa autorskiego datuje się dopiero na XIX w. Podzielone wówczas terytorium I Rzeczypospolitej Polskiej na trzy zabory w różnym stopniu doświadczało rozwoju prawa autorskiego, a polscy obywatele państw zaborczych korzystali z różnego zakresu ochrony, w zależności od stanu praw autorskich w poszczególnych państwach zaborczych. O ile obywatele zaboru pruskiego cieszyli się dogodnościami, jakie zapewniało członkostwo w Konwencji berneńskiej, którą Cesarstwo Niemieckie zawarło wraz z dziewięcioma innymi państwami 9.9.1886 r.²⁵, o tyle obywatele Galicji i Królestwa Polskiego nie mieli takiej możliwości z uwagi na fakt, że Monarchia Austro-Węgierska i Imperium Rosyjskie nie przystąpiły do konwencji²⁶. Królestwo Polskie, wraz z niektórymi ziemiami na wschodzie włączonymi do Imperium

²⁴ J. Bleszyński, *Prawo autorskie*, 1988, s. 114; E. Traple, w: J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 141–142.

²⁵ S. Ricketson, *The Birth of the Berne Union*, *Columbia-VLA Journal of Law and the Arts* 1986, Nr 9, s. 8; S. Bannerman, *International copyright and access to knowledge*, Cambridge 2016, s. 3.

²⁶ Republika Austriacka przystąpiła w 1920 r. do zrewidowanej Konwencji berneńskiej z 1905 r. oraz protokołu dodatkowego z 1914 r. (A. Szczekala, *Falszerstwa dzieł sztuki. Zagadnienia prawnokarne*, War-

Rosyjskiego, będącymi niegdyś terytorium I Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiło największy pod względem liczby ludności i powierzchni zabór. Tym samym pierwsze akty prawne obejmujące prawo autorskie były wspólne dla powyższych terenów i dla terenów ówczesnej Rosji.

Za ośrodek myśli prawniczej w ramach wspólnego rozwoju prawa autorskiego obu państw należy uznać Uniwersytet w Petersburgu. Przymiotnik „wspólny”, tj. polsko-rosyjski – rozwój, nie jest ani przypadkowy, ani przesadny. Otóż wybitni polscy prawnicy tamtych czasów wywarli niewątpliwie wpływ na rozwój rosyjskiej doktryny prawa, również prawa autorskiego. W tym miejscu należy przywołać chociażby takie postaci jak *L. Petrażycki*, *W. Spasowicz* czy *G. Szerzeniewicz*²⁷. Ci uznawani za przedstawicieli tak polskiej, jak i rosyjskiej doktryny prawa profesorowie i pracownicy naukowcy uniwersytetów w Petersburgu, Warszawie, Moskwie i Kazaniu przyczynili się do położenia podwalin pod zasady obecnego prawa autorskiego w Polsce i Rosji²⁸. Ówczesne prawo Imperium Rosyjskiego pozostawało pod silnym wpływem rozwiązań prawa francuskiego. Na początku szeroko rozumiana koncepcja własnościowego charakteru prawa autorskiego, jako przeciwna koncepcji monopolu autorskiego, a w jej ramach model dualistyczny, zyskała najwięcej zwolenników²⁹.

Paradoksalnie rozwój prawa autorskiego w Rosji zawdzięczać należy obowiązującej wówczas silnej cenzurze utworów rodzimych i zagranicznych³⁰. Otóż, zgodnie z rozporządzeniem Ministerstwa Oświecenia Narodowego z 1816 r., wydawca przekazujący do cenzury rękopis utworu, który zamierzał wydać, najpierw musiał wykazać, że przysługuje mu prawo do wydania utworu, co rodziło z kolei konieczność udowodnienia, iż przysługujące mu prawo wywodzi od twórcy utworu. Dnia 22.4.1828 r. przyjęto pierwszą ustawę Imperium Rosyjskie-

szawa 2012, s. 82), z kolei dopiero w 1995 r. do Konwencji berneńskiej w wersji zrewidowanej przez Akt paryski przystąpiła Federacja Rosyjska, o czym szczegółowo mowa będzie w dalszej części monografii.

²⁷ *A. Bosiacki*, Polscy prawnicy w Rosji przed 1917 rokiem. Wybrane koncepcje teorii i praktyki prawa, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius* 2011, Vol. 58, s. 157–158.

²⁸ Por. *I. Arzumanow*, *G.F. Szerzeniewicz* – polski szlachcic na rosyjskich uniwersytetach, w: *L. Moskwa* (red.), *Wybitni polscy i rosyjscy cywiliści*, Poznań 2015, s. 203–208; *J. Bleszyński*, „Własnościowy” model, s. 46–47; *J. Bleszyński*, Aktualność koncepcji prof. G.F. Szerzeniewicza w zakresie prawa autorskiego, w: *J. Turłukowski* (red.), *Prawo prywatne ponad granicami. Księga pamięci Profesora Gabriela Szerzeniewicza w setną rocznicę śmierci*, Warszawa 2013, s. 92–93; *A.Г. Мамбеев*, *Интеллектуальные права*, s. 34–36.

²⁹ *W. Spasowicz*, *Prawa autorskie*, s. 28–29.

³⁰ Na tle historycznego rozwoju prawa autorskiego w polskiej literaturze przedmiotu *J. Sobczak* zauważa, że cenzura w istocie doprowadziła do uznania dzieła intelektu za dobro prawne. Zdaniem autora „trwające przez wieki próby ograniczenia wolności myśli i słowa ugruntowały, niejako wbrew regułom prawa rzymskiego, przekonanie, iż utwór jest pewnym dobrem, jest czymś, co może wyrządzić określone szkody lub wręcz przeciwnie – prowadzić odbiorcę ku dobru”. *J. Sobczak*, *Prawo autorskie*, s. 13.

go, która zawierała postanowienia regulujące materię prawa autorskiego – ustawę o cenzurze³¹. Ustawa o cenzurze wraz z rozporządzeniem o prawach twórców, stanowiącym załącznik do niej i będącym jej integralną częścią, regulowała niektóre prawa twórców oraz wydawców. Poświęcony tej materii specjalny dział ustawy o cenzurze, zatytułowany „O twórcach i wydawcach książek”, odnosił się tylko do utworów literackich i składał się z pięciu artykułów. Jeden z nich stanowił, że twórcy lub tłumaczowi przysługuje „prawo wyłączne do korzystania przez całe życie z wydania i jego sprzedaży wedle swego uznania”. Prawo autorskie trwało jeszcze przez 25 lat od śmierci twórcy, po czym utwór „stawał się własnością publiczną”. Ochrona praw była zapewniona, o ile podmiot tych praw zadośćuczynił wymogom przepisów ustawy o cenzurze, w przeciwnym razie ochrona mu nie przysługiwała³². Dnia 8.1.1830 r. przyjęto rozporządzenie o prawach twórców, wydawców i tłumaczy. W przepisach tego aktu normatywnego rozszerzono zakres chronionych utworów, aczkolwiek pozostających w orbicie utworów literackich i publicystycznych. Wyraźnie usankcjonowano prawo twórcy względem utworu, które uznano za prawo własności. Następnie wydane zostały ukazy z 1845 r. i z 1846 r. regulujące kolejno „własność muzyczną” i „własność artystyczną”³³. Na mocy postanowienia Komitetu Urządzającego z 10.7.1870 r. wszystkie te przepisy zaczęły obowiązywać również na terytorium Królestwa Polskiego³⁴.

W 1887 r. przepisy z zakresu prawa autorskiego umieszczone zostały w Zwodzie Praw Imperium Rosyjskiego. Wyżej zarysowany stan prawny uległ zmianie dopiero po przyjęciu 20.3.1911 r. ustawy Imperium Rosyjskiego o prawie autorskim³⁵. Ustawa ta rozszerzała zakres prawa autorskiego na takie przedmioty ochrony jak mapy, globusy, atlasy, rysunki, plany, szkice, utwory dramatyczne, muzyczno-dramatyczne, fotograficzne i inne. Nie przyznawała ochrony rozwijającym się wówczas utworom kinematograficznym. Dawała natomiast pełną swobodę tłumaczeń utworów zagranicznych, co skutkowało niechęcią ustawodawcy rosyjskiego do przyjęcia przeciwstawiającej się takim działaniom Konwencji berneńskiej. Ustawa z 1911 r. zastępowała pojęcie własności literackiej i artystycznej określeniem bardziej współczesnym, a mianowicie pojęciem **prawa wyłącznego do utworu, co na stałe zapisało się w tradycji rosyjskiego ustawodawstwa**

³¹ Л.А. Алехина, Эволюция авторского права, s. 39. В. Спасович, Права авторские и контрафакция, Petersburg 1865, s. 14. Por. J. Sobczak, Polskie prawo prasowe, Poznań 1993, s. 15.

³² А.П. Сергеев, Авторское право, s. 10.

³³ Ibidem, s. 9–11; E. Ferenc-Szydelko, Prawo autorskie na ziemiach, s. 76.

³⁴ E. Ferenc-Szydelko, Prawo autorskie na ziemiach, s. 76; J.J. Litauer, Ustawodawstwo autorskie, s. 10.

³⁵ Ustawa z 20.3.1911 r. o prawie autorskim (Zbiór praw: postanowienia i rozporządzenia rządu w guberniach Królestwa Polskiego z 1911 r. Nr 61, poz. 560), dalej: ustawa z 1911 r.

prawnoautorskiego. Ustawa ta zawierała wiele nowatorskich, jak na owe czasy, rozwiązań³⁶. *J.J. Litauer* pisał o niej: „Ustawa z roku 1911 bezsprzecznie była dziełem prawodawczym o zakroju postępowym. Wzorowana przeważnie na niemieckiej ustawie autorskiej z roku 1901, przedstawiała ona materiał poważny do studjów naukowych i dalszych ulepszeń prawodawczych”³⁷. W duchu koncepcji własnościowej art. 2 ustawy z 1911 r. przewidywał, że „do autora należy prawo wyłączne do odtwarzania, publikowania i rozpowszechniania swojego utworu wszelkimi możliwymi sposobami”. Zgodnie z art. 11 ww. ustawy prawo to trwało przez całe życie autora i przez 50 lat liczonych od 1 stycznia tego roku, w którym autor zmarł lub w którym utwór został wydany.

Ustawa z 1911 r. była ostatnim aktem prawnym regulującym materię prawa autorskiego, który obowiązywał na terytorium zaboru rosyjskiego. W II Rzeczypospolitej Polskiej obowiązywała na zasadach prawa dzielnicowego do wejścia w życie ustawy o prawie autorskim z 1926 r.³⁸ Jak podkreśla się w rosyjskiej literaturze przedmiotu, pewne rozwiązania prawne przyjęte w ustawie o prawie autorskim z 1911 r. znalazły odzwierciedlenie w niektórych przepisach prawa autorskiego ZSRR, a następnie – w prawie autorskim państw, które uzyskały niepodległość po jego upadku³⁹.

Ponadto Imperium Rosyjskie, a w jego ramach również Królestwo Polskie, było stroną czterech konwencji międzynarodowych o jednakowej nazwie, tj.: konwencja o obronie utworów literackich i artystycznych⁴⁰, zawartych z: Francją – 29.11.1911 r.⁴¹; Niemcami – 28.2.1913 r.⁴²; Belgią – 31.12.1913 r.⁴³; Danią – 18.2.1915 r.⁴⁴

³⁶ E. Ferenc-Szydelko, *Prawo autorskie na ziemiach*, s. 85.

³⁷ *J.J. Litauer*, *Ustawodawstwo autorskie*, s. 12.

³⁸ Por. W. Dbałowski, *J.J. Litauer*, *Ustawodawstwo autorskie obowiązujące w Polsce*, Warszawa 1922, s. 9–10.

³⁹ C.A. Судариков, *Основы авторского*, s. 45.

⁴⁰ *J.J. Litauer*, *Ustawodawstwo autorskie*, s. 16. T. Dolata, *Prawo własności intelektualnej w Królestwie Polskim (1815–1918)*, Wrocław 2019, s. 102–103.

⁴¹ Francusko-Rosyjska Konwencja o obronie utworów literackich i artystycznych z 29.11.1911 r. (Zbiór praw: postanowienia i rozporządzenia rządu w guberniach Królestwa Polskiego z 1912 r. Nr 87, poz. 738).

⁴² Niemiecko-Rosyjska Konwencja o obronie utworów literackich i artystycznych z 28.2.1913 r. (Zbiór praw: postanowienia i rozporządzenia rządu w guberniach Królestwa Polskiego z 1913 r. Nr 112, poz. 988).

⁴³ Belgijsko-Rosyjska Konwencja o obronie utworów literackich i artystycznych z 31.12.1913 r. (Zbiór praw: postanowienia i rozporządzenia rządu w guberniach Królestwa Polskiego z 1915 r. Nr 36, poz. 334).

⁴⁴ Duńsko-Rosyjska Konwencja o obronie utworów literackich i artystycznych z 18.2.1915 r. (Zbiór praw: postanowienia i rozporządzenia rządu w guberniach Królestwa Polskiego z 1915 r. Nr 156, poz. 1202).

Pierwsza połowa XX w., kiedy odrodziło się niepodległe państwo polskie, rewolucja rosyjska i zmiana ustroju politycznego na terytorium Rosji doprowadziły do zerwania wspólnej drogi rozwoju prawa autorskiego. Dążąca do unifikacji prawa II Rzeczpospolita Polska czerpała z rozwiązań pięciu systemów prawnych, siłą rzeczy opierając się na zasadach prawa dzielnicowego⁴⁵. Okres ten należy zaliczyć do bardzo pomyślnego w historii rozwoju polskiego prawa autorskiego. Tworzone wówczas koncepcje prawa autorskiego, w tym syntetyczna definicja przedmiotu prawa autorskiego, doprowadziły do powstania aktu prawnego wysoko cenionego również przez zagranicznych specjalistów w tej dziedzinie. Pracami nad ustawą z 1926 r. o prawie autorskim⁴⁶ kierował subkomitet Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, którego pracom przewodniczył *W.L. Jaworski*, zaś członkami byli: *F. Zoll*, *J.J. Litauer*, *S. Wróblewski* oraz wspomniany wcześniej *L. Petrażycki*⁴⁷. Ustawa jako pierwsza zawierała pojęcie przedmiotu prawa autorskiego. Ponadto z perspektywy autorskich praw majątkowych istotne jest, że wprowadzała dualistyczny model ochrony interesów twórcy⁴⁸. Autorskie prawa majątkowe pojmowane były jako „prawa do rzeczowych podobne”. Otóż redaktor tekstu ustawy *F. Zoll* prawa te traktował jako odpowiadające prawu własności w prawie rzeczowym, a zatem w ślad za koncepcjami romanistycznymi, twórcy wolno było czynić z utworem wszystko, z wyłączeniem tego, czego prawo wyraźnie zabraniało. Treść i zakres autorskich praw majątkowych zasadniczo wyznaczał art. 12 zd. 1 PrAut1926, zgodnie z którym „twórca rozporządza swym dziełem wyłącznie i pod każdym względem; w szczególności rozstrzyga, czy dzieło ma się ukazać, czy ma być odtworzone, rozpowszechnione i w jaki sposób”. Prawa te były ustanowione jako prawa podmiotowe o charakterze bezwzględnym, a więc skuteczne *erga omnes*⁴⁹. W 1934 r. II Rzeczpos-

⁴⁵ Na terenach dawnego zaboru rosyjskiego obowiązywała ww. ustawa o prawie autorskim z 1911 r.; na terenach dawnego zaboru niemieckiego obowiązywały: ustawa z 19.6.1901 r. o prawie autorskim do utworów literackich i muzycznych, ustawa z 9.1.1907 r. o prawie autorskim do utworów sztuk plastycznych i fotograficznych, ustawa z 19.6.1901 r. o prawie wydawniczym; na terenach dawnego zaboru austriackiego obowiązywała ustawa z 26.12.1895 r. o prawie autorskim do utworów literatury, sztuki i fotografii; na terenach Spiszu i Orawy obowiązywała ustawa węgierska z 26.4.1884 r. o prawie autorskim. Zob. *P. Dąbrowski*, Geneza Ustawy o prawie autorskim z 29 marca 1926 roku, *Studia Iuridica Toruniensia* 2010, Vol. 7, s. 67; *W. Dbałowski*, *J.J. Litauer*, Ustawodawstwo autorskie, s. 35–73; *J. Sobczak*, Prawo autorskie, s. 18.

⁴⁶ Ustawa z 29.3.1926 r. o prawie autorskim (t.j. Dz.U. z 1935 r. Nr 36, poz. 260 ze zm.), dalej: PrAut1926.

⁴⁷ *W. Dbałowski*, *J.J. Litauer*, Ustawodawstwo autorskie, s. 15. Por. *J. Błęziński*, „Własnościowy” model, s. 46; *M. Załucki*, Prawo własności intelektualnej, s. 43.

⁴⁸ *S. Gołąb*, Ustawa o prawie autorskim z dnia 29 marca 1926 r., Warszawa 1928, s. 34.

⁴⁹ *M. Załucki*, Prawo własności, s. 43.

polita Polska przystąpiła do Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych⁵⁰.

Po 1917 r. na ziemiach rosyjskich prawo autorskie przeżywało regres⁵¹. Wielka spuścizna, jaką zostawili po sobie przedstawiciele doktryny okresu caratu, musiała ustąpić poglądom socjalistycznym, w których prawo autorskie niezwykle straciło na znaczeniu na rzecz szeroko pojętego interesu ogólnego i państwowego. Po rewolucji październikowej z 1917 r. wydano dekret Centralnego Komitetu Wykonawczego z 29.12.1917 r. o wydawnictwie państwowym⁵², który dawał państwu monopol na wydawanie utworów 23 rosyjskich pisarzy (wówczas już nieżyjących), stanowiąc zarazem, że utwory te z własności prywatnej przechodzą na własność społeczną⁵³. Następnie przyjęto dekret Rady Komisarzy Narodowych z 26.11.1918 r. o uznaniu naukowych, literackich, muzycznych i artystycznych utworów za własność państwową⁵⁴. Na mocy tego aktu normatywnego utwory uznane za własność państwową znajdowały się w swobodnej dyspozycji państwa. Twórcom tych utworów przysługiwało jedynie wynagrodzenie wedle określonych w przepisach stawek. Prawa ich spadkobierców praktycznie nie były uznawane. Pełnia praw do korzystania z utworów przysługiwała jedynie twórcom tych utworów, które nie zostały uznane za własność państwową. Kolejnym aktem czasów rewolucji był dekret Rady Komisarzy Narodowych z 10.10.1919 r. o ustaniu mocy obowiązującej umów przenoszących pełną własność utworów literackich i artystycznych⁵⁵. Powyższy akt usankcjonował sytuację, w której dotychczasowe umowy przenoszące prawa do utworów na rzecz wydawców traciły moc prawną, a państwowe wydawnictwa mogły uzyskiwać jedynie prawa do wydawania utworów i to na okres wskazany w umowie o wydanie utworu. Po ww. dekrete materię prawa autorskiego na terytorium rosyjskim regulowały akty zwane „Podstawami prawa autorskiego”, tj. postanowienie Centralnego Komitetu Wykonawczego oraz Rady Komisarzy Narodowych ZSRR z 30.1.1925 r.⁵⁶

⁵⁰ Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych z 9.9.1886 r., przejrzana w Berlinie 13.11.1908 r. i w Rzymie 2.6.1928 r. (Dz.U. z 1935 r. Nr 84, poz. 515 ze zm.).

⁵¹ А.П. Сергеев, Авторское право, s. 12.

⁵² Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства Российской Социалистической Федеративной Советской Республики з 1918 r. Nr 14, s. 201.

⁵³ S.L. Levitsky, Introduction to Soviet Copyright Law, Lejda 1964, s. 31.

⁵⁴ Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства з 1918, Nr 86, s. 900.

⁵⁵ Собрание узаконений и распоряжений Рабочего и Крестьянского правительства з 1919, Nr 51, s. 492.

⁵⁶ Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Союза Советских Социалистических Республик з 1925 r. Nr 7, s. 67.

oraz z 16.5.1928 r.⁵⁷, a także ustawa Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej o prawie autorskim z 8.10.1928 r.⁵⁸ Pierwszy z tych aktów gwarantował twórcom prawo wyłączne do korzystania ze stworzonych przez nich utworów, które początkowo trwało 25 lat od ich stworzenia, a po 1928 r. w wyniku wprowadzonych zmian – do końca ich życia. Przepisy przewidywały również pewne prawa autorskie przysługujące spadkobiercom twórcy, trwające przez 15 lat po jego śmierci. Korzystanie z utworu mogło odbywać się tylko i wyłącznie na podstawie zawartej z twórcą umowy autorskiej, której postanowienia w detalach regulowały przepisy prawa. Ustanowiono również bardzo szeroki zakres przypadków swobodnego użytku utworu, w tym możliwość swobodnego tłumaczenia utworów⁵⁹.

Druga połowa XX w. to okres utraty suwerenności Polski i ponowne „zbliznienie się” prawa państwa polskiego, jako Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i prawa Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, w zupełnie odmiennych, w porównaniu do XIX w. realiach ustrojowych. Realia te, wpływające na sferę stosunków prawnych, oddziaływały również na stosunki z zakresu prawa autorskiego. Jednak w tym okresie rozwoju obu systemów prawnych nie można mówić o jednej drodze rozwoju, tak jak miało to miejsce w XIX w. W omawianym okresie systemy te pozostawały ze sobą tożsame w zakresie, w jakim miały realizować zadania państwa socjalistycznego, natomiast w szczegółowych rozwiązaniach nie były jednolite i rozwijały się niezależnie.

W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w 1952 r. przyjęto ustawę o prawie autorskim⁶⁰. Ustawa z 1952 r. zrezygnowała z istniejącego na gruncie poprzedniej ustawy z 1926 r. pojęciowego określenia przedmiotu prawa autorskiego na rzecz rozwiązania ograniczającego się wyłącznie do wyliczenia utworów literackich, naukowych i artystycznych podlegających ochronie (por. art. 1 PrAut1952). Treść prawa autorskiego regulował art. 15, zgodnie z którym: „prawo autorskie obejmuje w granicach określonych ustawą, prawo do: 1) ochrony autorskich dóbr osobistych, 2) wyłącznego rozporządzania utworem, 3) wynagrodzenia za wykorzystanie utworu”. W doktrynie podnoszono, że PrAut1952 nie odpowiadała w pełni modelowi dualistycznemu ujęcia praw przysługujących twór-

⁵⁷ Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Союза Советских Социалистических Республик з 1928 г. № 27, s. 245.

⁵⁸ Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Союза Советских Социалистических Республик з 1928 г. № 132, s. 861.

⁵⁹ А.П. Сергеев, Авторское право, s. 12–14.

⁶⁰ Ustawa z 10.7.1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. z 1952 r. Nr 34, poz. 234 ze zm.), dalej: PrAut1952.

cy⁶¹. Ochrona autorskich praw majątkowych wynosiła początkowo 20 lat od śmierci twórcy, a od 1.1.1976 r. – 25 lat⁶².

W prawie ZSRR dotychczas obowiązujące przepisy Podstaw prawa autorskiego z 1925 r. i 1928 r. znalazły odzwierciedlenie w ustawie z 8.12.1961 r. o podstawach ustawodawstwa cywilnego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i republik związkowych⁶³ oraz w kodeksach cywilnych poszczególnych republik związkowych, w ramach specjalnych działów poświęconych przepisom prawa autorskiego⁶⁴. Charakterystyczne dla Podstaw ustawodawstwa cywilnego było to, że zgodnie z postulatami ówczesnej doktryny rosyjskiej ustawa regulowała prawa do utworu wedle modelu dualistycznego praw autorskich⁶⁵. Zgodnie z art. 98 tej ustawy w sferze praw autorskich o charakterze majątkowym twórcy przysługiwało prawo „do opublikowania, zwielokrotnienia i rozpowszechnienia utworu wszelkimi dozwolonymi w ustawie sposobami”, a także prawo „do wynagrodzenia za korzystanie z utworu przez inne osoby, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustawie”. Niemniej jednak ówczesny stan regulacji praw autorskich w ZSRR, zasadniczo do przystąpienia do Konwencji powszechnej o prawie autorskim, drastycznie odbiegał od poziomu uregulowań innych państw na niekorzyść samych twórców. Tytułem przykładu wedle art. 105 Podstaw ustawodawstwa cywilnego prawa autorskie przysługiwały twórcy przez okres jego życia, zaś podlegały dziedziczeniu w sposób i w granicach określonych przez ustawodawstwo ZSRR i republik związkowych. Zgodnie z art. 496 Kodeksu cywilnego Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej⁶⁶ ten okres wynosił tylko 15 lat, liczonych od pierwszego stycznia roku śmierci twórcy. Przy tym, jak zauważa się w piśmiennictwie, wynikający

⁶¹ Por. J. Bleszyński, Tłumaczenie i jego twórca, s. 113; J. Serda, Prawo autorskie do dzieła filmowego, Warszawa 1970, s. 99. W polskiej doktrynie przeważał jednak pogląd o dualistycznym modelu praw autorskich w PrAut1952. Zob. R. Markiewicz, Le droit d'auteur – sa portée et sa fonction, ZNUJ PWiOWI 1988, z. 46, s. 53. Por. również W. Machała, w: W. Machała, R.M. Sarbiński (red.), Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz, Warszawa 2019, s. 419.

⁶² Na mocy ustawy z 23.10.1975 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim (Dz.U. z 1975 r. Nr 34, poz. 184). Por. J. Bleszyński, Prawo autorskie, 1988, s. 164.

⁶³ Ustawa z 8.12.1961 r. об утверждении Основ гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик (Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик з 1961 r. Nr 50, s. 525), dalej: Podstawy ustawodawstwa cywilnego.

⁶⁴ Ю.Ю. Долгобородова, Основы гражданского законодательства Союза советских социалистических республик и союзных республик 1961 года (историко-правовой аспект), Вестник Северного федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки 2014, Nr 347, s. 102. Por. M.A. Newcity, Copyright Law in the Soviet Union, Nowy Jork 1978, s. 29.

⁶⁵ S.L. Levitsky, Introduction to Soviet, s. 80–85.

⁶⁶ Ustawa Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z 11.6.1964 r. об утверждении Гражданского кодекса РСФСР (Ведомости ВС РСФСР з 1964 r. Nr 24, s. 407 ze zm.).

z Podstaw ustawodawstwa cywilnego oraz ustawodawstw republik związkowych zbyt szeroki zakres dozwolonego użytku utworów (bez zezwolenia podmiotu uprawnionego i bez wypłaty na jego rzecz wynagrodzenia) istotnie godził w interesy twórców⁶⁷.

W 1973 r. ZSRR został członkiem Powszechnej konwencji o prawie autorskim⁶⁸, wówczas to ustanowiono prawo twórcy do tłumaczenia utworu, rozszerzono krąg podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich, przedłużono również czas trwania ochrony, tj. do 25 lat po śmierci twórcy⁶⁹. Pomimo tych zmian ówczesne prawo autorskie w ZSRR nie zapewniało twórcom takiej ochrony, jak w państwach kapitalistycznych, czy nawet takiej, jaką zapewniała ustawa z 1911 r. Pewnym epizodem, również w zakresie regulacji praw autorskich w tym państwie, był przyjęty 31.5.1991 r. nowy akt normatywny zatytułowany: Podstawy ustawodawstwa cywilnego ZSRR i republik związkowych⁷⁰. Zawierał on osobny dział regulujący materię prawa autorskiego. Powyższy akt normatywny wszedł w życie 1.1.1992 r., pomimo że 31.12.1991 r. doszło do rozwiązania Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Niektóre przepisy podstawy ustawodawstwa cywilnego na terytorium Rosji obowiązywały do 31.12.2007 r.⁷¹

Ostatnie dziesięciolecie XX w. to ponownie okres burzliwych przemian ustrojowych na terenach Europy. Ustanie rządów socjalistycznych w Polsce i Rosji doprowadziło do konieczności „dogonienia” zachodnich ustawodawstw w dziedzinie prawa autorskiego, które to prawo znowu zyskało na znaczeniu. Powyższe skutkowało m.in. powrotem do dawnych koncepcji i rozwiązań, tworzonych w czasach „wspólnego” rozwoju prawa autorskiego na ziemiach polskich i rosyjskich. W Polsce PrAut w zmienionych okolicznościach politycznych przyjęto w 1994 r. Po upadku ZSRR 13.3.1995 r. Federacja Rosyjska przystąpi-

⁶⁷ *И.А. Панкеев*, Российское авторское право XX века в нормативных актах, Вестник Московского университета. Серия 10: Журналистика 2011, № 3, s. 36.

⁶⁸ Собрание постановлений Правительства Союза Советских Социалистических Республик з 1973 г. № 24, s. 139.

⁶⁹ Декрет Президиум Рады Najwyższej ZSRR з 21.2.1973 г. № 3959-VIII о внесении изменений и дополнений в Основы гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик (Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик з 1973 г. № 9, s. 138). Por. pkt 4 postanowienia Plenum Sądu Najwyższego ZSRR № 8 з 18.4.1986 г. о применении судами законодательства при рассмотрении споров, возникающих из авторских правоотношений, Бюллетень Верховного Суда Союза Советских Социалистических Республик 1986, № 3; *M.A. Newcity*, Copyright Law, s. 80.

⁷⁰ Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации з 1991 г. № 26, s. 733.

⁷¹ *А.П. Сергеев*, Авторское право, s. 16.

ła do Konwencji berneńskiej⁷². Choć już wcześniej, w 1989 r., podjęto działania zmierzające do przystąpienia jeszcze ZSRR do Konwencji berneńskiej. Jak zauważa K. Kakareko, wówczas „nie było poważnych różnic między ustawodawstwem ZSRR a założeniami Konwencji berneńskiej (...). Jedyną znaczącą różnicą było ograniczenie przez ustawodawstwo radzieckie praw autorów do określania warunków przeniesienia praw autorskich i udzielania licencji na korzystanie z utworu. Zaistniała natomiast konieczność rozszerzenia dwudziesto- pięcioletniego okresu ochrony praw autorskich majątkowych po śmierci twórcy”⁷³. Pierwszą ustawą Federacji Rosyjskiej regulującą część materii prawa autorskiego była ustawa federalna z 23.9.1992 r. Nr 3523-1 o ochronie prawnej programów dla elektronicznych maszyn cyfrowych i baz danych⁷⁴. Następnie przyjęto ustawę federalną z 9.7.1993 r. Nr 5351-I o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁷⁵. Obie ustawy obowiązywały do 31.12.2007 r. Na początku XXI w. Rosja poszła „o krok dalej”, dokonując kodyfikacji prawa autorskiego na wzór francuski⁷⁶, a wraz z nią całego prawa własności intelektualnej. Niewątpliwie aktualne rozwiązania prawa polskiego i rosyjskiego pozostają w orbicie oddziaływań ogólnoświatowych tendencji. Częścią polskiego porządku prawnego są również przepisy prawa Unii Europejskiej. Jednak należy zauważyć, że szczególnie w dziedzinie prawa autorskiego rozwiązania unijne silnie oddziałują również na przepisy prawa rosyjskiego.

⁷² Postanowienie Rządu Federacji Rosyjskiej z 3.11.1994 r. Nr 1224 о присоединении Российской Федерации к Бернской конвенции об охране литературных и художественных произведений в редакции 1971 г., Всемирной конвенции об авторском праве в редакции 1971 г. и дополнительным Протоколам 1 и 2, Конвенции 1971 г. об охране интересов производителей фонограмм от незаконного воспроизводства их фонограмм (Собрание законодательства Российской Федерации з 1994 г. Nr 29, s. 3046).

⁷³ K. Kakareko, Prawo autorskie w państwach Azji Środkowej, Nowa Polityka Wschodnia 2018, Nr 2(17), s. 76.

⁷⁴ Ustawa federalna z 23.9.1992 r. Nr 3523-1 о правовой охране программ для электронных вычислительных машин и баз данных (Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации з 1992 г. Nr 42, s. 2325).

⁷⁵ Ustawa federalna z 9.7.1993 r. Nr 5351-I об авторском праве и смежных правах (Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации з 1993 г. Nr 32, s. 1242).

⁷⁶ W prawie francuskim podstawowym aktem normatywnym regulującym materię prawa własności intelektualnej jest Code de la propriété intellectuelle z 1.7.1992 r. (Journal officiel z 1992 r., s. 8801 ze zm.).

3. Aktualne źródła prawa autorskiego w Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej

3.1. Uwagi wstępne

W teorii prawa tradycyjnie wyróżnia się źródła prawa w znaczeniu formalnym, materialnym i instytucjonalnym⁷⁷. Najistotniejsze znaczenie dla poznania prawa danego państwa mają źródła prawa w znaczeniu formalnym, rozumiane jako „akty normatywne, zwane także aktami prawotwórczymi, które zawierają przepisy dające podstawę do konstruowania norm danej gałęzi prawa”⁷⁸. Źródła prawa w znaczeniu materialnym i instytucjonalnym pełnią rolę pomocniczą względem formalnych źródeł prawa w procesie poznania prawa.

Pośród źródeł prawa w znaczeniu formalnym wyróżnia się źródła prawa krajowego oraz prawa pozakrajowego, głównie – międzynarodowego i wspólnotowego⁷⁹. W Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej, pozostających w kręgu kultury prawnej prawa stanowionego, formalne znaczenie źródeł prawa krajowego opiera się na hierarchicznym układzie tych źródeł, co do zasady wyznaczonym przez normy prawne najwyższej rangi, tj. normy konstytucyjne⁸⁰.

Na tle źródeł prawa autorskiego istotną rolę odgrywają źródła prawa pozakrajowego. Wynika to z natury przedmiotów praw autorskich, tj. dóbr, które prawo to chroni. I tak utwory, jako dobra niematerialne, cechuje aterytorialność, polegająca na tym, że dzieła nie są zlokalizowane przestrzennie, a w związku z tym mogą być eksploatowane równocześnie, w różnych zakątkach świata⁸¹. Wobec tego, rozważając regulację autorskich praw majątkowych w prawie polskim i rosyjskim, należy pamiętać o aktach normatywnych międzynarodowych, głównie konwencjach i traktatach o „zasięgu światowym”⁸², których państwa te są stronami. W szczególności jest to aktualne w kontekście obowiązującej na gruncie wielu konwencji międzynarodowych tzw. zasady konwencyjnego

⁷⁷ T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2004, s. 133–134.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 133.

⁷⁹ M. Safjan, w: M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2012, s. 165.

⁸⁰ *Ibidem*; J. Sobczak, *Podstawy wiedzy o państwie i prawie*, Poznań 2002, s. 147–148.

⁸¹ J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, R. Markiewicz, A. Matlak, w: J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 13, *Prawo autorskie*, Warszawa 2017, s. 1148; B. Giesen, *Własnościowy model prawa autorskiego – analiza koncepcji przyjętej w prawie polskim*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2015, Nr 2, s. 70; B.A. Дозорцев, *Понятие исключительного права*, *Юридический мир* 2000, Nr 3, s. 6.

⁸² J. Barta, M. Czajkowska-Dąbrowska, R. Markiewicz, A. Matlak, w: J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 13, s. 1149.